

Перспективою подальших досліджень вбачаємо у розробці імітаційних розвивальних тренінгів при вивченні окремих дисциплін на факультеті дошкільної та технологічної освіти Криворізького педагогічного інституту.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вачков И.В., Дерябо С.Д. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе / И.В. Вачков, С.Д. Дерябо. – СПб.: Речь, 2004. – 272 с.
2. Коберник О. Дидактичні основи сучасного уроку трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 2. – С. 3-7.
3. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Серьогіна Ірина Юріївна – кандидат пед. наук, доцент кафедри педагогіки та методики технологічної освіти Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «КНУ».

Коло наукових інтересів: розвиток умінь та навичок самоконтролю, самоорганізації, самовиховання та саморозвитку учнів, студентів, викладачів у процесі навчання. Застосування активних та інтерактивних технологій та інновацій у навчальний процес школи, ВНЗ.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ

Оксана ЧОРНА

У статті розглядаються методичні аспекти вивчення майбутніми вчителями теми «Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту» на основі інтеграції знань з курсу безпеки життєдіяльності.

The article deals with methodological aspects of the study and future teachers topics "Ensuring measures and actions within a single system of civil defense" based on the integration of knowledge from the course of life safety.

Постановка проблеми. Необхідність проведення державних заходів захисту населення від надзвичайних ситуацій була актуальною на кожному етапі становлення та розвитку суспільства. Тому Верховна Рада України у лютому 1993 р. прийняла Закон «Про цивільну оборону України». У березні 1999 р. Постановою Верховної Ради України до цього Закону внесено доповнення. 10 травня 1994 року Кабінет Міністрів України затвердив Положення про цивільну оборону України, а 7 липня 1995 року була схвалена концепція створення єдиної державної системи запобігання і рятування під час аварій, катастроф та інших надзвичайних ситуацій. Відповідно до законодавства громадяни України мають право на захист свого життя й здоров'я від наслідків аварій, пожеж, стихійних лих. Держава як гарант цього права здійснює захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф техногенного, екологічного, природного й військового характеру. Для цього була створена систему цивільного захисту населення. Цивільний захист населення – система організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів органів виконавчої влади, підлеглих їм сил і засобів, підприємств, установ і організацій, добровільних рятувальних формувань з метою запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій.

До завдань цивільного захисту відносять: запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного походження і запровадження заходів щодо зменшення збитків та

втрат у разі аварій, катастроф, вибухів внаслідок пожеж та стихійного лиха; оповіщення населення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій у мирний та воєнні часи та постійне його інформування про наявну обстановку; захист населення від наслідків аварій, катастроф, великих пожеж, стихійного лиха; організація життєзабезпечення населення під час аварій, катастроф, стихійного лиха та у воєнний час; організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у районах лиха і осередках ураження; створення систем управління, аналізу і прогнозування, оповіщення і зв'язку, спостереження і контролю за радіоактивним, хімічним і бактеріологічним зараженням, підтримання їх готовності для сталого функціонування під час надзвичайних ситуацій; підготовка і перепідготовка керівного складу цивільної оборони, її органів управління та сил, обов'язкове навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти в надзвичайних ситуаціях [1; 2].

Виконання завдань цивільного захисту досягається плануванням, своєчасним і якісним втіленням комплексу організаційно-економічних, інженерно-технічних, оборонно-масових та соціальних заходів цивільного захисту.

Аналіз актуальних досліджень. За роки становлення дисциплін безпека життєдіяльності та цивільний захист (ЦЗ), в процесі професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах, було розроблено чотири типові навчальні програми. Дослідники та педагоги-практики відмічали певні недоліки кожної із них. Наприкінці 2010 року був прийнятий спільний наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду № 969/922/216 від 21.10.2010 року «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України», яким було упорядковано вивчення нормативних дисциплін: безпека життєдіяльності, основи охорони праці, цивільний захист та охорона праці в галузі у вищих навчальних закладах України. За наказом розроблені типові навчальні програми цих нормативних дисциплін, визначені обсяги навчального часу для їх вивчення та форми контролю. У них визначено, що навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» займає провідне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівця оскільки є дисципліною, що дозволяє випускнику вирішувати професійні завдання за певною спеціальністю з урахуванням ризику виникнення внутрішніх і зовнішніх небезпек, що спричиняють надзвичайні ситуації та їхніх негативних наслідків [4]. «Безпека життєдіяльності» – це дисципліна гуманітарно-технічного спрямування, котра носить, насамперед, світоглядний характер. Її завдання – забезпечити загальну освіту в галузі безпеки. Вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» сприяє усвідомленню студентами необхідності збереження здоров'я, охорони навколишнього середовища, формує вміння уникати небезпек, приймати правильні рішення. «Безпека життєдіяльності» вивчається студентами на першому курсі бакалавріату. Логічним продовженням вивчення питань розпочатих «Безпекою життєдіяльності» є «Цивільна захист», який вивчається магістрантами. Метою вивчення нормативної дисципліни «Цивільний захист» є формування у студентів здатності творчо мислити, вирішувати складні проблеми інноваційного характеру й приймати продуктивні

рішення у сфері цивільного захисту, з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності випускників, а також досягнень науково-технічного прогресу [5].

Разом з тим існували недоліки, які мали місце в організації навчально-виховного процесу студентів ВНЗ з дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист». Серією наказів МОН України вказується на неправильне тлумачення суті цих дисциплін. У них наголошується, що в сучасних умовах необхідно докорінно переглянути систему підготовки студентів з дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» у ВНЗ України, виходячи з того, що в майбутньому вони будуть залучені в разі виникнення надзвичайних ситуацій до роботи штабів Цивільної оборони й управління підрозділами невоєнізованих формувань, які створюються для проведення аварійно-відновних робіт. Крім того, на них, згідно з законодавством, як на керівників структурних підрозділів об'єктів господарської діяльності, покладається керівництво підлеглими співробітниками, а також відповідальність за правильність прийнятих рішень щодо порятунку людей в умовах надзвичайних ситуацій [2].

У результаті пошуків місця і ролі даних дисциплін в підготовці майбутніх фахівців розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2014 р. за № 590-р скасовано вище згаданий наказ № 969/922/216 від 21.10.2010 року. Внаслідок цього порядок вивчення нормативних дисциплін буде встановлюватися надалі вищим навчальним закладом у відповідності до затверджених в установленому порядку типових програм цих дисциплін від 18.03.2011 р («Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі») та 31.03.2011 р. («Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист»). Частина вузів запроваджує інтегровану дисципліну «Безпека життєдіяльності (цивільний захист)», інші залишають вивчення обох дисциплін. Та в кожному випадку актуальною для педагогічних спеціальностей залишається тема, що визначена типовою програмою з цивільного захисту, «Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту».

Мета статті. Розкрити методичні аспекти вивчення теми «Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту» студентами педагогічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Зміст окресленої теми полягає в наступному: інформування населення про наявність загрози або виникнення надзвичайної ситуації (НС), правил поведінки та способів дій в цих умовах. Завдання психологічного захисту. Недопущення паніки та недоброчесного розподілу допомоги. Організація діяльності, спрямованої на допомогу дітям, людям похилого віку.

Вивчення цієї теми спирається на отримані знання в курсі безпеки життєдіяльності. Тому, приступаючи до вивчення даної теми, ми проводимо вхідний контроль рівня знань студентів. Вхідний контроль проводиться для визначення якості засвоєння навчального матеріалу з безпеки життєдіяльності та для стимулювання процесу навчання студентів з цивільного захисту. Контроль проходить у формі «запитання-відповідь» або тестового контролю. Наведемо основні питання, які пропонуються для повторення:

1. Поясніть з погляду науки поняття системи цивільного захисту України.
2. Дайте означення надзвичайній ситуації? Назвіть основні ознаки НС.
3. На які види поділяються НС за своєю сутністю та причинами виникнення?
4. Які НС відносять до природних?
5. Що таке техногенна НС?

6. Дайте означення евакуації.
7. В чому полягає організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт?
8. Які дії населення після отримання сигналу про виникнення НС?
9. Назвіть основні відомі вам засоби індивідуального захисту, їх призначення та специфіка використання.
10. Як правильно підбирати розмір індивідуального засобу захисту органів дихання?
11. Означте поняття «розосередження та евакуація» та «позаміська зона».
12. Обґрунтуйте призначення та доцільність евакуації.
13. Які способи евакуації населення з небезпечних районів ви можете назвати?
14. Перерахуйте основні відомі вам надзвичайні ситуації, які відбулись в Україні? [1; 6].

Після підведення підсумків опитування слід наголосити на актуальності теми, що вивчається і окреслити коло питань, які студент повинен засвоїти. Для фахівців усіх рівнів потрібно мати спеціальні знання і навички застосування методів прогнозування та моделювання небезпечних процесів, здатних перерости в надзвичайні ситуації. Важлива роль у відводиться питанням планування організації і проведення аварійно-відновних робіт в умовах надзвичайних ситуацій. Особливості навчання дітей з питань особистої безпеки, основ цивільного захисту та стереотипів поведінки в умовах загрози та виникнення НС. Методика планування, підготовки та проведення цих навчально-практичних заходів з цивільного захисту.

У ситуації, що склалася на даний час у державі необхідно в системі цивільного захисту населення та територій мати спеціалізовані кадри на кожному виробничо-територіальному рівні, здатні грамотно й на високому професійному рівні реалізувати політику країни у сфері безпечної життєдіяльності населення. Наше завдання при вивченні теми «Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту» полягає в чіткому визначенні питань, які має засвоїти майбутній учитель:

– Цивільний захист у навчальному закладі організовується за принципами, що діють на всіх об'єктах господарського комплексу, але з урахуванням специфіки школи.

– Метою цивільного захисту в навчальному закладі є завчасна підготовка об'єкта до захисту від наслідків надзвичайних ситуацій (НС), зниження втрат, створення умов для підвищення стійкості роботи закладу, своєчасного проведення рятувальних та інших невідкладних робіт. Відповідальність за організацію та стан цивільного захисту, постійну готовність його сил і засобів до проведення зазначених робіт покладається на начальника цивільного захисту – керівника навчального закладу.

– При керівникові навчального закладу створюється штаб ЦЗ – орган управління керівника зі всіма його повноваженнями.

– У навчальному закладі створюються служби ЦЗ, а саме: оповіщення і зв'язку, охорони громадського порядку, медична, радіаційного та хімічного захисту, протипожежна.

– Спільні дії всіх служб навчального закладу мають забезпечити якісне виконання завдань, що виникнуть у разі НС. До цих завдань належать: доведення інформації штабу ЦЗ до учнів та працівників про виникнення НС; своєчасне забезпечення їх засобами індивідуального захисту; організація та проведення екстреної профілактики серед учнів і

найперше серед уражених; проведення рятувальних та інших невідкладних робіт (локалізація та гасіння пожеж, розшук і вилучення потерпілих із завалів, будівель, що палають, тощо); надання само- і взаємодопомоги у проведенні часткової санітарної обробки у випадку одержання учнями та працівниками травм, опіків, інших уражень; організація негайної евакуації всіх з осередку ураження; організація життєзабезпечення евакуйованих у безпечній зоні.

– У навчальних закладах створюються невоєнізовані формування – група працівників навчального закладу, які складають окремий підрозділ, оснащений спеціальною технікою, майном для ведення рятувальних і невідкладних робіт під час виникнення НС. У школах з чисельністю до 100 осіб невоєнізовані формування загального призначення не створюються.

– До формувань цивільного захисту навчального закладу належать: розвідувальні, зв'язку, медичні, протирадіаційного і протихімічного захисту, матеріально-технічного забезпечення, протипожежні, охорони громадського порядку, зберігання і видачі засобів індивідуального захисту та спеціальних приладів, утримання запасних пунктів управління та колективних засобів захисту.

– За обставин виникнення НС учитель (класний керівник) зазвичай виступає командиром формування. Таке формування складається з групи учнів певного класу та призначеного вчителем старшого групи. Особливість проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у навчальному закладі полягає в тому, що вони мають здійснюватися від моменту отримання сигналу про небезпеку до їхнього повного завершення. Наприклад, у випадку виникнення пожежі начальник штабу цивільного захисту повідомляє про надзвичайну ситуацію в штаб цивільного захисту району, викликає «швидку допомогу», пожежні підрозділи, міліцію, організовує збір інформації та заходи із пожежогасіння.

– Кожна група невоєнізованих формувань виконує свої функції. Рятувальна група здійснює рятувальні заходи щодо учнів та працівників (наприклад вивільнення з-під завалів). Ланка надання першої допомоги організовує допомогу потерпілим. Група зв'язку оповіщає вчителів та учнів про загрозу виникнення надзвичайної ситуації, передає сигнали структурам цивільного захисту міста (району), підтримує засоби зв'язку в стані постійної готовності, забезпечує штаб цивільного захисту навчального закладу засобами зв'язку. Група забезпечення громадського порядку (керівником призначається працівник навчального закладу, який відповідає за його охорону) забезпечує охорону навчального закладу, підтримує порядок у нестандартних ситуаціях, надає допомогу адміністрації у проведенні евакуаційних заходів. Протипожежна група забезпечує постійну готовність засобів пожежогасіння до їх використання (у разі потреби), бере активну участь у локалізації та гасінні пожежі, надає допомогу в проведенні спеціальної обробки території. Медична група готує медичні засоби для надання першої медичної допомоги потерпілим, надає необхідну (за змогою) медичну допомогу потерпілим, евакуює їх до лікувальних закладів, проводить часткову санітарну обробку потерпілих. Група протирадіаційного і протихімічного захисту після отримання сигналу оповіщення організовує та здійснює видачу засобів індивідуального захисту, контроль за радіаційною і хімічною ситуацією в

навчальному закладі та на його території, здійснює заходи з ліквідації наслідків радіаційного та хімічного зараження [1; 3; 7].

– Для того, щоб учні мали відповідну підготовку і навички, спрямовані на порятунок власного життя та оточуючих необхідне практичне закріплення знань, отриманих дітьми протягом навчального року щодо дій у НС, в ході «Дня цивільної оборони», «Тижня безпеки дитини», бесіди з медпрацівниками на тему «Надання першої долікарської допомоги потерпілому», класні години на теми пов'язані з безпекою, відпрацювання дій учнів при отриманні сигналу про виникнення НС. Участь у проведенні таких заходів повинна бути обов'язковою не тільки для класних керівників, а й для усього колективу школи. Тільки тоді можна досягти злагодженості та оперативності дій при виникненні НС.

На завершення студенти мають підготувати індивідуальне науково-дослідне завдання на тему з переліку визначених, та дати відповіді на питання підсумкового контролю рівня фахової компетентності, що передбачені в плані практичної роботи [1, с.204, 216].

Висновки. Отже, вивчення дисциплін безпеки життєдіяльності та цивільного захисту закладає основи для професійного росту майбутнього вчителя у сфері безпеки, сприяє розвитку у нього творчого мислення та умінь орієнтуватися в умовах надзвичайних ситуацій, формує практичні знання з організації системи цивільного захисту навчального закладу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Атаманчук П.С. Безпека життєдіяльності та цивільний захист і методика їх навчання: Навч. посібник / П. С. Атаманчук, В. В. Мендерецький, О. П. Панчук, У. І. Недільська, О. Г. Чорна. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. – 244 с.
2. Мендерецький В.В. Безпека життєдіяльності та цивільний захист населення як методологічна складова розвитку професійної компетентності майбутніх учителів фізико-технологічного профілю / В.В. Мендерецький, У.І. Недільська // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна / [Редкол.: П.С.Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. – Вип.19: Інноваційні технології управління якістю підготовки майбутніх учителів фізико-технічного профілю. – 358 с. – С.304-307.
3. Мендерецький В.В. Значення навчання з безпеки життєдіяльності в освітній системі України / В.В. Мендерецький, У.І. Недільська, О.Г. Чорна // 36. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія педагогічна. – КіПНУ імені Івана Огієнка, 2012. – Вип. 18: Інновації в навчанні фізики: національний та міжнародний досвід. – 254 с. – С. 215-217.
4. Типова навчальна програма нормативної дисципліни «безпека життєдіяльності» для вищих навчальних закладів для напрямів підготовки за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст» та «бакалавр» – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України: 2011. – С.18.
5. Типова програма нормативної дисципліни «цивільний захист» для вищих навчальних закладів для всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційними рівнями «спеціаліст», «магістр» – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України: 2011. – С.25.
6. Чорна О.Г. Роль лабораторного практикуму з безпеки життєдіяльності у професійній підготовці вчителя: "Наукові записи". Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина I / О.Г. Чорна. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – 238с. – С.223-229.
7. Методичні матеріали для вчителя та студента /http://pomi4.blogspot.com/2014/11/blog-post_559.html.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Чорна Оксана Григорівна – старший викладач кафедри методики викладання фізики і дисциплін технологічної освітньої галузі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Коло наукових інтересів: методичні аспекти формування компетентностей з безпеки життєдіяльності у майбутніх вчителів.